

USMERNENIA O RIEŠENIACH PROTIRÓMSKEHO RASIZMU

ÚVOD

Protirómsky rasizmus alebo rasizmus zameraný proti Rómom sa stále viac považuje za najväčšiu prekážku udržateľného začlenenia Rómov do spoločnosti¹. Historické korene tohto osobitného rasizmu sú hlboké a naďalej rozdeľujú najväčšiu etnickú menšinu v Európe od nerómskych občanov. Hoci boli prijaté dôležité iniciatívy na úrovni EÚ na riešenie tohto problému, Rómovia sú naďalej vystavení diskriminácii, segregácii a násiliu.

Definovanie pojmu „anticiganizmus“ alebo „protirómsky rasizmus“ ako aj zvoliť vhodnú terminológiu je náročné. Akademici, aktivisti a medzinárodné inštitúcie navrhli rôzne definície, neexistuje však medzinárodne dohodnutá právna definícia. Spoločným znakom týchto definícií je, že „anticiganizmus“ sa uznáva ako špecifická forma rasizmu voči Rómom. Siet' pre začleňovanie Rómov organizácie Eurodiaconia odporúča používať termín „protirómsky rasizmus“ namiesto termínu „anticiganizmus“, a preto budeme v týchto usmerneniach používať prvý z uvedených termínov. Dôvodom tejto preferencie je potreba zdôrazniť systémovú a etnickú podstatu diskriminácie Rómov, ako aj snaha vyhnúť sa termínom, ktoré majú historicky hanlivé alebo pejoratívne konotácie. Výraz „cigán“ sa často spája so stereotypmi a dehumanizujúcim jazykom. Aby sa však zabezpečila zrozumiteľnosť a súlad s existujúcim jazykom politiky EÚ, budeme v našich publikáciách zameraných na našu politiku používať termín „anticiganizmus“.

Protirómsky rasizmus sa vzťahuje na „historicky vytvorený, pretrvávajúci komplex zvykového rasizmu voči sociálnym skupinám identifikovaným pod stigmou „cigán“ alebo inými príbuznými pojmami a zahŕňa:

- 1) homogenizujúce a esencalizujúce vnímanie a opis týchto skupín;
- 2) pripisovanie osobitých charakteristík týmto skupinám;

1 V súlade s terminológiou Európskej komisie a bez toho, aby sa popierala heterogenita, sa v tomto dokumente používa pojem „Rómovia“ ako zastrešujúci pojem, ktorý zahŕňa širokú škálu rôznych osôb rómskeho pôvodu (napr. Rómovia, Sinti, Kalé, Romaničalovia a Bojáši/Rudari. Zahŕňa aj skupiny, ako sú Aškali, Egypťania, Jeniši, Dómovia, Lomovia, Romovia a Abdalovia, ako aj kočovné obyvateľstvo. Pozri „Strategický rámec EÚ pre Rómov na roky 2020 - 2030“.

3) diskriminačné sociálne štruktúry a násilné praktiky, ktoré vznikajú na tomto základe, majú ponižujúci a ostrakizujúci účinok a reprodukurujú štrukturálne znevýhodnenia.“

Na rozdiel od iných foriem rasizmu sa vyznačuje pomerne vysokou mierou spoločenskej akceptácie. Predsudky a diskriminačné postoje sú bežné najmä v členských štátoch EÚ s väčším počtom rómskeho obyvateľstva a stretávajú sa len s malým odporom, pretože sa často považujú za oprávnené a legitímne. Napriek príslušným iniciatívam na úrovni EÚ prieskum agentúry FRA o Rómoch z roku 2021 ukazuje, že úroveň diskriminácie Rómov sa od roku 2016 takmer nezmenila. Hoci niektoré krajiny alebo konkrétne oblasti života vykazujú zníženie nahlásených prípadov diskriminácie, značná časť Rómov v celej EÚ stále čelí rozšírenej diskriminácii v rôznych aspektoch života z dôvodu etnického pôvodu. Každý štvrtý Róm čelí diskriminácii z dôvodu svojho etnického pôvodu (25 %), pričom počet nedostatočne nahlásených prípadov narastá. Okrem toho takmer polovica obyvateľstva v členských štátoch EÚ (45 %) vyjadřila nespokojnosť s predstavou, že Rómovia sú jej susedmi.

Protirómsky rasizmus má nepriaznivý vplyv na obraz Rómov vo verejnom diskurze a bráni rovnakým príležitostiam vo vzdelávaní a na trhu práce. Bráni tiež nádeji rómskych komunít na zmenu a podkopáva politickú ochotu rozhodovacích orgánov prijať pozitívne verejné opatrenia.

AKÚ ÚLOHU MAJÚ DIAKONICKÍ PRACOVNÍCI?

Členovia Eurodiaconie, ako diakonickí pracovníci a neziskoví poskytovatelia sociálnych služieb, majú jedinečnú príležitosť na to, aby prispeli k úsiliu o riešenie protirómskeho rasizmu prostredníctvom svojej rozsiahlej práce s komunitami v zraniteľných situáciách. Ich zameranie na sociálne začlenenie, zdravotnú starostlivosť, posilnenie postavenia a obhajobu im umožňuje riešiť bezprostredné potreby, ako je poskytovanie prístrešia, ubytovania alebo potravinovej pomoci, ako aj systémové výzvy prostredníctvom poradenských služieb, inkluzívneho vzdelávania a odbornej prípravy alebo odbornej prípravy verejných orgánov a ďalších.

Od roku 2009 si členské organizácie Eurodiaconie pravidelne vymieňajú skúsenosti a metodiku projektov a prispievajú k propagácii EÚ v oblasti začleňovania Rómov v rámci siete pre začleňovanie Rómov. V roku 2024 sa v Budapešti v rámci Siete pre začleňovanie Rómov zišlo 14 členov Eurodiaconie zastupujúcich 10 rôznych situácií v jednotlivých krajinách. Sieť skúmala úlohu neziskových poskytovateľov sociálnych služieb a diakonických organizácií v boji proti rómskemu rasizmu, ako aj posilňovanie dôvery v rámci komunít prostredníctvom inkluzívneho vzdelávacieho prostredia, pričom identifikovala kľúčové možnosti konkrétnych opatrení. V diskusiách sa zároveň zdôraznil význam aktívneho zapájania rómskych hlasov do formovania stratégií a iniciatív, čím sa zabezpečí, aby ich perspektívy boli kľúčové pre budovanie dôvery a riešenie systémových prekážok.

Na základe workshopov, skupinových diskusií a individuálnych príspevkov členovia Eurodiaconie prepracovali a aktualizovali „Usmernenia na riešenie protirómskych prejavov“, ktoré boli pôvodne uverejnené v roku 2017 tak, aby odrážali súčasnú realitu.

AKO POUŽÍVAŤ TIETO USMERNENIA

V týchto usmerneniach sú načrtnuté kľúčové aspekty diakonickej stratégie boja proti protirómskemu rasizmu, ktoré ponúkajú rôzne pohľady z krajín a praktické príklady od členov Eurodiaconie. Cieľom usmernení ako takých nie je stanoviť univerzálny prístup pre všetkých.

Ich cieľom je skôr ilustrovať širokú škálu možných opatrení, ktoré možno vo všeobecnosti prijať. V praxi si jednotlivé organizácie a cirkvi môžu vybrať opatrenia, ktoré najlepšie zodpovedajú ich vlastnému profilu a odborným znalostiam.

Každá tematická časť usmernení opisuje konkrétne návrhy iniciatív.

Usmernenia majú byť flexibilným zdrojom, ktorý sa môže aktualizovať podľa nových nápadov na projekty. Vyzývame našich členov, aby tieto usmernenia preložili do svojich národných jazykov s cieľom ich ďalšieho šírenia.

I. ZMENA POSTOJA

Dominantným prejavom protirómskeho rasizmu sú prevládajúce predsudky a negatívne stereotypy. Tieto stereotypy zjednodušujú zložité sociálno-ekonomické a štrukturálne prekážky, ktorým mnohí Rómovia čelia (napr. medzigeneračné cykly chudoby, sociálne vylúčenie, nedostatok rovnakých príležitostí pre prístup k desegregovanému vzdelávaniu a zamestnaniu alebo štrukturálna diskriminácia).

Pre zmenu verejného diskurzu o Rómoch a podporu sociálneho začlenenia je rozhodujúci posun od obviňovania a stereotypov k pochopeniu a riešeniu systémových problémov.

Vyhňte sa viktimizácii: vyvarovať sa viktimizácii Rómov, ktorá môže zneistiť komunity a podkopať ich úlohu ako nositeľov zmeny.

Postavte sa proti diskriminácii: Aktívne sa postavte proti prejavom protirómskeho rasizmu, či už vo verejnom priestore alebo v rámci poskytovania služieb.

Sledujte a podieľajte sa na zobrazovaní Rómov v médiách s cieľom identifikácie a riešenia predsudkov a stereotypov.

Zvyšujte povedomie verejnosti o konkrétnych prípadoch diskriminácie Rómov.

Vzdelávajte v oblasti jazyka: Informujte verejnosť aj rozhodovacie orgány o vplyve diskriminačného jazyka a o dôležitosti rešpektujúcej komunikácie.

Organizujte školenia zamerané na budovanie kapacít v oblasti boja proti rómskemu rasizmu: Zabezpečte školenia pre zamestnancov a dobrovoľníkov s cieľom prehĺbiť ich chápanie problematiky protirómskeho rasizmu a vybavte tímy nástrojmi na aktívne boje proti skrytým predsudkom a podporu inkluzívnosti v rámci poskytovania služieb a komunikačných aktivít.

Podporujte priamu účasť Rómov na verejnom diskurze a podnecujte dialóg medzi Rómami a Nerómami prostredníctvom konkrétnych akcií, ako sú výstavy, festivaly, konferencie a workshopy.

II. PODPORA SOLIDARITY V ROZMANITOSTI

V čase rastúceho nacionalizmu a xenofóbie zohrávajú diakonické organizácie dôležitú úlohu pri presadzovaní rovnosti, solidarity a rozmanitosti ako základných biblických princípov.

Podporujte všeobecnú ľudskú dôstojnosť a vzájomný rešpekt ako predpoklad rozvoja inkluzívnych spoločností.

Zdôrazňujte hodnotu rozmanitosti ako obohatenia spoločnosti a spochybňujte implicitné predpoklady kultúrnej nadradenosti spoločenských väčšín.

Zvyšujte povedomie o rôznorodosti rómskych kultúr a komunít zdôrazňovaním individuality ich predstaviteľov a vyhýbajte sa monolitickému zobrazovaniu, ktoré upevňuje škodlivé stereotypy. Uznávajte rozmanitosť v rámci rómskych komunít s cieľom zabezpečiť, aby boli zastúpené aj osoby v najzraniteľnejšej situácii (napr. deti, mobilní Rómovia alebo rómske dievčatá a ženy).

Pracujte s Rómami, nielen pre Rómov: Zabezpečte, aby sa Rómovia aktívne zapájali do všetkých činností podporujúcich solidaritu a začlenenie, pričom dodržiavajte zásadu „žiadne aktivity pre Rómov bez Rómov“. Napríklad náborom Rómov ako zamestnancov a dobrovoľníkov.

Spolupracujte s médiami na vytváraní pozitívnych príbehov na podporu presného a úctivého zobrazovania rómskej kultúry a jej prínosu.

Využívajte rozprávanie príbehov na ovplyvňovanie spoločenských postojov, zdieľajte príklady z reálneho života - pozitívne aj problematické - s cieľom budovať empatiu a meniť vnímanie verejnosti.

Posilňujte kontakty medzi Rómami a Nerómami s cieľom budovať sociálne siete a podporovať vzájomné porozumenie a inkluzívnosť.

III. PODPORA INKLUZÍVNYCH CIRKEVNÝCH SPOLOČENSTIEV

Z historického hľadiska zohrávali cirkvi v procese začleňovania Rómov ambivalentnú úlohu. V celej Európe ponúkali cirkvi rôzne formy podpory tým, ktorí čelili chudobe, vrátane Rómov. Existuje však aj mnoho prípadov, keď cirkvi zohrávali negatívnu úlohu pri šírení protirómskeho rasizmu, a to buď aktívnou podporou jeho inštitucionálnych zástancov, alebo tým, že sa neohradili. V posledných rokoch sa niektoré cirkvi, najmä v škandinávskych krajinách, verejne ospravedlnili za svoje konanie alebo nečinnosť v minulosti. V súčasnosti majú cirkvi jedinečnú príležitosť postaviť sa proti diskriminácii a podporovať inklúziu, čím vyšlú prostredníctvom svojich spoločenstiev silný odkaz.

Upozorňujte na diskrimináciu Rómov v cirkevnom prostredí i mimo neho, pričom sa riaďte zásadou, že všetky ľudské bytosti boli stvorené na Boží obraz, a preto sú si rovné.

Posilňujte, nevnučujte: Presuňte dôraz z práce pre Rómov na prácu s Rómami, zdôrazňujúc ich posilnenie a podporu pri ich vlastnom rozhodovaní. Uznávajte ich individuálne konanie a vyhýbajte sa vnucovaniu predpojatých predstáv o „správnej ceste“ alebo jednotných riešeníach.

Inkluzívne a otvorené komunity: Podporujte prístup, ktorý víta ľudí s rôznou náboženskou príslušnosťou v cirkevných spoločenstvách, a zabezpečte, aby boli služby otvorené pre každého, kto ich potrebuje. Inkluzívnosť posilňuje dôveru a vytvára spoločný priestor pre dialóg a spoluprácu.

Povzbudzujte cirkevné spoločenstvá, aby preklenuli rozdiely medzi Rómami a Nerómami a rozvíjali partnerstvá s (pro)rómskymi organizáciami občianskej spoločnosti.

Začleňte Rómov do života cirkvi: Preskúmajte spôsoby, ako sa posunúť ďalej, než len k Rómom ako k cieľovej skupine, ktorej sa poskytujú služby. Vytvárajte príležitosti pre Rómov, aby sa stali neoddeliteľnou súčasťou cirkvi a aktívne sa podieľali na vedení, bohoslužbách a ohlasovaní evanjelia.

IV. ROZŠÍRENIE PRIESTORU PRE SEBAURČENIE RÓMOV

Proces začleňovania Rómov vrátane boja proti rómskemu rasizmu by sa nemal formovať a realizovať bez plnohodnotného zapojenia Rómov. Na to, aby sa Rómovia stali účinnými nositeľmi zmien, potrebujú rovnaké príležitosti v oblasti vzdelávania, zamestnania a zastúpenie v rozhodovacích procesoch.

Podporujte rovnosť vo vzdelávaní. Spolupracujte s rodinami, učiteľmi, sociálnymi pracovníkmi a komunitnými mediátormi na budovaní inkluzívnych komunít a odstraňovaní rozdielov vo vzdelávaní medzi Rómami a Nerómami a na zabezpečení rovnakých príležitostí pre rómske deti, aby mali prístup ku kvalitnému, inkluzívnemu a desegregovanému vzdelávaniu a mohli tak využiť svoj potenciál.

Podporujte pracovné príležitosti pre Rómov a podporujte iniciatívy, ktoré zaraďujú začlenenie Rómov do širších programov zamestnanosti s cieľom odstrániť stereotypy a podnietiť plnú účasť spoločnosti. Povzbudzujte Rómov, aby sledovali svoje ciele a aspirácie vytváraním prostredia, ktoré podporuje odhodlanie a vieru v samého seba.

Posilnite zastúpenie Rómov: Povzbudzte organizácie podporujúce začlenenie Rómov, aby zamestnávali rómskych odborníkov na rôzne pozície, ktoré sa neobmedzujú len na činnosti zamerané na Rómov. Hoci Rómovia môžu pôsobiť ako sprostredkovatelia a zlepšiť vzťahy medzi rómskymi komunitami a verejnými orgánmi, mali by byť zapojení aj do širších aktivít. Ďalej by sa mali Rómovia s vysokoškolským vzdelaním prijímať na manažérske pozície a pozície koordinátorov projektov, aby sa mohli aktívne podieľať na strategickom rozhodovaní. Rómski zamestnanci na nižšej úrovni by mali byť podporovaní v ich vzdelávacej a kariérnej dráhe.

Pracujte spolu s rómskymi komunitami, uznávajte ich iniciatívu a podporujte ich individuálne cesty k posilneniu ich postavenia namiesto určovania jednotného riešenia.

Zvýšte zastúpenie Rómov na podujatiach: Aktívne zapájajte Rómov do členských podujatí a aktivít Eurodiaconie. Zabezpečte, aby sa do podujatí zapájali rómski rečníci, moderátori a účastníci, ktorí budú reprezentovať svoje komunity a perspektívy.

V. ZVYŠOVANIE POVEDOMIA O RÓMSKEJ KULTÚRE A RÓMSKEJ HISTÓRII

Významným dôvodom predsudkov je nedostatok spoľahlivých znalostí o Rómoch. Odstránenie tejto vedomostnej medzery má zásadný význam pre prelomenie stereotypov, podporu vzájomného rešpektu a spoločného porozumenia. Zvyšovanie povedomia o histórii,

rozmanitosti, tradíciách a hodnotách rómskej kultúry je dôležité na prekonanie súčasného postoja a na podporu sociálneho začlenenia.

- **Zvyšujte povedomie verejnosti** o systematickej segregácii, diskriminácii a prenasledovaní, ktoré Rómovia zažívali v minulosti a zažívajú aj v súčasnosti. Zdôraznite, že je dôležité poučiť sa z minulosti, aby sa nezopakovala. Vyzdvihnite kľúčové historické udalosti, ako napríklad rómsky holokaust a zaoberajte sa súčasnými výzvami vrátane diskriminácie a systémového vylúčenia.
- **Začleňte rómsku kultúru a históriu do vzdelávania:** Presadzujte začlenenie rómskej kultúry, histórie a dedičstva do národných vzdelávacích rámcov s osobitným dôrazom na krajiny s významným zastúpením rómskej populácie a dlhodobou históriou rómskych komunít. Poskytnite pedagógom špecializovanú odbornú prípravu a zdroje na efektívne vyučovanie týchto tém.
- **Vytvorte dostupné zdroje,** ako sú dokumentárne filmy, podcasty alebo výstavy, ktoré dokumentujú skúsenosti Rómov v histórii a v súčasnom kontexte. Vyvíjajte tieto zdroje v spolupráci s rómskymi komunitami a organizáciami a zabezpečte, aby ich hlasy boli ústredným prvkom naratívu a obsahu. Ak je to možné, rozšírite dosah prostredníctvom kampaní na sociálnych sieťach a digitálnych platformách s cieľom zapojiť mladšie generácie.
- **Zjednodušte platformy pre dialóg a vzdelávanie** organizovaním konferencií, výstav a verejných prednášok, ktoré oslavujú rozmanitosť rómskej kultúry. Oslava rómskych kultúrnych aktivít alebo festivalov je tiež mostom na budovanie väzieb medzi rómskymi a nerómskymi komunitami.
- **Podporujte iniciatívy zamerané na rozprávanie príbehov,** ktoré umožňujú Rómom podeliť sa o svoje príbehy a zároveň požívajú nerómske publikum k otvorenému dialógu a podporujú vzájomné rozprávanie príbehov ako spôsob budovania porozumenia a empatie. Môžu sa organizovať prostredníctvom komunitných podujatí alebo mediálnych platformách.

VI. KOORDINÁCIA PROPAGAČNÝCH ČINNOSTÍ

Boj proti rómskemu rasizmu si vyžaduje komplexný prístup, ktorý zahŕňa dialóg s inštitúciami a rozhodovacími orgánmi na miestnej, národnej a európskej úrovni. Neziskové organizácie poskytujúce sociálne služby a diakonické organizácie by sa mali zapojiť do partnerstiev a koordinovaných akcií na rôznych úrovniach, aby sa zabezpečil dosah.

Sledujte a hodnot'ite príslušné politiky a právne predpisy: kriticky posúďte vývoj a vykonávanie kľúčových politík, ako sú národné strategické rámce pre Rómov a rámce proti rasizmu. Poskytnite zmysluplný prínos prostredníctvom nástrojov, ako sú tieňové správy, ktoré poukazujú na reálny vplyv týchto politík na rómske komunity na miestnej, regionálnej a vnútroštátnej úrovni.

Vytvorte strategické spojenectvá: Identifikujte a zapojte príslušné zainteresované strany v mimovládnych organizáciách a verejných orgánoch s cieľom vytvoriť aliancie s inými účastníkmi zapojenými do začleňovania Rómov a presadzovania ľudských práv s cieľom posilniť úsilie o podporu.

Posilnite postavenie rómskych lídrov ako nositeľov zmeny: Zapojte rómskych zástupcov/vedúcich predstaviteľov do spoločného navrhovania propagačných opatrení. Poskytnite potrebnú podporu na zabezpečenie ich aktívnej účasti a vedúceho postavenia vo vašich presadzovacích iniciatívach.

Uplatnite participatívny prístup k presadzovaniu záujmov: zapojte sa priamo do spolupráce s rómskymi komunitami, aby ste pochopili ich potreby a priority, a používajte prístupný jazyk, aby ste zabezpečili zrozumiteľnosť cieľov a opatrení. Zaistíte tak konzistentnú angažovanosť a transparentnú komunikáciu.

Investujte do budovania kapacít: Posilnite kapacity vládnych orgánov, poskytovateľov služieb a cirkví pracujúcich s Rómami, aby sa zabezpečilo, že budú rozumne a účinne riešiť existujúce potreby. Zamerajte sa na posilnenie schopností a vedomostí rómskych jednotlivcov, aby mohli obhajovať svoje vlastné práva.

Zahrňte do svojej činnosti aspekt presadzovania práva systematickým nahlasovaním prípadov zneužívania Rómov vrátane tých, ktorých sa dopustili príslušníci orgánov presadzovania práva, aby sa zabezpečila zodpovednosť a spravodlivosť.